

Ingrid Luterkort – Ann Mari Engel

NORDISK TEATERUNION

— sjuttio år av samspel

1937 — 2008

Utgivare:

TEATTERIN TIEDOTUSKESKUS – INFORMATIONSCENTRALEN FÖR TEATER I FINLAND

Sjötullsgatan 33 A, FIN-00170 Helsingfors

tel + 358 9 2511 2120

tinfo@teatteri.org

Redaktör: Riitta Seppälä

© Ingrid Luterkort, Ann Mari Engel, Raija-Sinikka Rantala och Teatterin tiedotuskeskus ry

Artikeln av Ingrid Luterkort har utgivits år 1992 av SVENSK TEATERUNION.

Layout och pärm: Pekka Kaikkonen

Foto i omslaget: Allan Edwall, *Oidipus* av Brunnsgatan 4, fotograf av Mattias Edwall.

Nordiska teaterdagar i Helsingfors 1988.

Tryckeri: Printix, Helsingfors 2008

ISBN 978-951-96824-6-4

Ingrid Luterkort – Ann Mari Engel

NORDISK TEATERUNION

— sjuttio år av samspel

1937–2008

FINNISH THEATRE
INFORMATION CENTRE

Innehåll:

7	<i>Raija-Sinikka Rantala:</i> ”NORDISM PÅ ALLVAR” – OCH MED NÖJE
11	<i>Ingrid Lyterkort:</i> NORDISK TEATERUNION – ETT BIDRAG TILL HISTORIEN OM NORDISKT TEATERSAMARBETE UNDER 55 ÅR
13	I DE FÖRSTA DECENNIERNA
19	II UTVECKLINGEN UNDER 1960-TALET
25	III TEATERMÖTEN UNDER 70- OCH 80-TALEN
33	Vasaseminarierna 1963–1977
35	Vasakommitténs testamente
43	IV PUBLIKATIONER
46	V BILAGA
51	<i>Ann Mari Engel:</i> DET NORDISKA TEATERSAMARBETET FORTSÄTTER... – ÅREN 1992–2008

På teatermötet 1992 utdelades det första Nordiska Dramatikerpriset till Hrafnhildur Hagalin av Vivica Bandler. Foto: Hilka Eklund.

”Nordism på allvar” – och med nöje

”De små nordiska länderna står inför otaliga utmaningar som de inte kan klara ensamma”. Citatet kommer från Norges tidigare statsminister Thorvald Stoltenberg, som av de nuvarande nordiska statsministrarna har fått i uppdrag att komma med idéer till vad det framtida nordiska samarbetet kunde vara och omfatta. Kultur kom statsministrarna inte att nämna som ett potentiellt område för nya idéer. Låt oss ta det som ett bevis på att Nordiska Teaterunionen behövs också i framtiden: vi har fortfarande mycket att göra!

Från Norge kom också idén om att inleda ett nordiskt teatersamarbete. Bakom idén stod teaterchefen Axel Otto Normann. Normännen har visserligen senare påpekat att impulsen kom från Sverige. År 1937 blev idén i alla fall verklighet och den första nordiska teaterkongressen hölls i Stockholm i samband med inget mindre än festligheterna kring Kungliga Dramatiska Teaterns 150-års jubileum. Den andra nordiska kongressen hann inledas i Oslo 1939, men avbröts dramatiskt: andra världskriget hade brutit ut.

År 1946 blev en ny början och som ordförande för den första styrelsen valdes – nomen est omen – Axel Otto Normann, som fungerade som ordförande fram till år 1961, då han utsågs till hedersordförande. Det var oerhört viktigt att teaterfolket i det krigshärjade Europas nordliga utkanter på nytt fann varandra och det värdefulla i samförstånd och samarbete.

Samarbetsorganet tog namnet Nordiska Teaterunionen och har sedan 1946 utan avbrott fortsatt sin verksamhet. Ordförandeskapet roterar mellan medlemsländerna och det land som står i tur att arrangera nästa teatermöte har ordförandeskapet under de två år som föregår teatermötet.

Mina första personliga erfarenheter av nordiskt samarbete hänför sig till teaterskolans studieresor till Stockholm. Då lades grunden för vänskapsband som höll i decennier, för entusiasmen att grunda gruppteatrar och Teatercentrum och en uppfattning om den ambitiösa barnteaterns betydelse. Den unga regissören som sedermera börjat arbeta i Teaterskolans ledning fick resa till Kungälv för att delta

i Vasaseminarier med Rudolf Penka som föreläsare. Där utvecklades ett långvarigt och tätt samarbete med teaterskolorna i Stockholm och Berlin.

För övrigt har jag aldrig mött teatermännskor som inte skulle få en speciell glöd i blicken när det blir tal om de legendariska Vasaseminarierna. Seminarierna började i Vasa i Finland 1963 och fortsatte ända till 1977 då ansvaret för nordiska fortbildningsprojekt överfördes till Nordiska Teaterkommittén och dess senare efterföljare.

Genom flera decennier har NTUs centrala bekymmer gällt grundutbildningen, senare fortbildningen och den kompletterande utbildningen för alla teateryrken och samarbetet mellan yrkesgrupperna, att lyfta fram teaterns samhälleliga betydelse och definiera dess position, först i relation till radio och televisionens segertåg och vidare till att försvara upphovsrätten under en himmel som fylls av satellitkanalernas brokiga utbud.

Samtidigt har NTU varit en port ut mot världsteatern med föreläsare från Josef Svoboda till Peter Zadek. Vi i vår tur har fört ut nordiska värderingar i världen, speciellt via Internationella Teaterinstitutet och dess beslutande organ, där Norden kontinuerligt har varit representerad – tack vare det nordiska samarbetet. Arvi Kivimaa, chef för Finlands Nationalteater och en av de drivande krafterna bakom Vasaseminarierna, var den som år 1962 tog initiativet till att fira den Internationella Världsteaterdagen.

Ett centralt arbetsområde har varit att främja den nordiska dramatiken positioner. Det långva-

riga och uthålliga arbetet har resulterat i att Nordiska dramatikerpriset inrättades år 1992 och att dramatik från Norden spelas på världens scener mer än förr.

Det första nordiska forumet för teatersamarbetet kallades kongress och som beskyddare figurerade samhälleliga makthavare från prins Wilhelm till presidentfrun Alli Paasikivi. Balerna i aftondress har blivit alltmer sällsynta och istället har work shops och seminarier tagit över. Vi har också målmedvetet arbetat på att slimsa unionens organisationsstruktur så att det praktiska samarbetet och verksamheten skulle vara huvudsaken. Vi håller inte längre kongresser, men i stället kan vi vartannat år se fram emot ett mångfacetterat teatermöte. Det var framför allt Norge som uppmuntrade oss att gå i denna riktning, men efter teatermötet 2004 valde Norge att ta ett avstånd till organisationssamarbetet, vilket i sig är paradoxalt med tanke på organisationens upprinnelse och på att Norge har tagit en aktiv roll i att utforma det politiska nordiska samarbetets framtidsvisioner.

Detta förord inleds med rubriken ”Nordism på allvar”. Citatet är från Vivica Bändlers tal år 1992 då hon – en sann nordist par excellence – erinrade sig den betydelse som Vasaseminarierna har haft. Men rubrikens andra del är också viktig. Även om de festliga banketterna nu är färre än under organisationens tidiga år har nöjet inte mist sin betydelse. Deltagare från tidigare teatermöten i Tammer-

fors kan säkert minnas hur det kändes att få doppa sig i Näsijärvis vatten efter rökbastun och alla heta debatter. För att inte tala om att få flyta i Blue Lagoon eller kryssa på Oslofjorden. Det har varit ett sant nöje.

Denna historik över det nordiska teatersamarbetet kommer från två källor. Den första publicerades år 1992 av Svensk Teaterunion och är skriven av skådespelaren och teaterpedagogen Ingrid Luterkort, som fungerade som organisationens sekreterare 1970–76. Fortsättningen – fram till dessa dagar – har sammanställts av Ann Mari Engel, Svensk Teaterunions generalsekreterare, som för första gången påtog sig ansvaret för NTUs sekretariat redan för 21 år sedan. Informationscentralen för teater i Finland skall ännu publicera 70-års jubileumsboken, men efter Tammerfors överlåter Finland sekretariatet till Sverige, som under de två kommande åren har ordförandeskapet för NTU.

Mellan de nordiska länderna står alla portar och när öppna, men de är också öppna ut mot världen. Det nordiska samarbetets anda är att de sinsemellan så olika men ändå så lika teatersamfunden skall få impulser av varandra, utvecklas och utmana varandra att ytterligare höja den konstnärliga ribban, men framför allt att med gemensamma krafter stärka teaterns position i en tid då den samhälleliga utvecklingen rycker vidare mot framtiden. Det nordiska har aldrig inneburit att stänga gränser, utan en möjlighet att tillsammans stå starka när portarna mot världen öppnas.

Foto: Juha Lahtinen

RAIJA-SINIKKA RANTALA
Nordiska Teaterunionens ordförande
sommaren 2008

Översättning: Marianne Möller

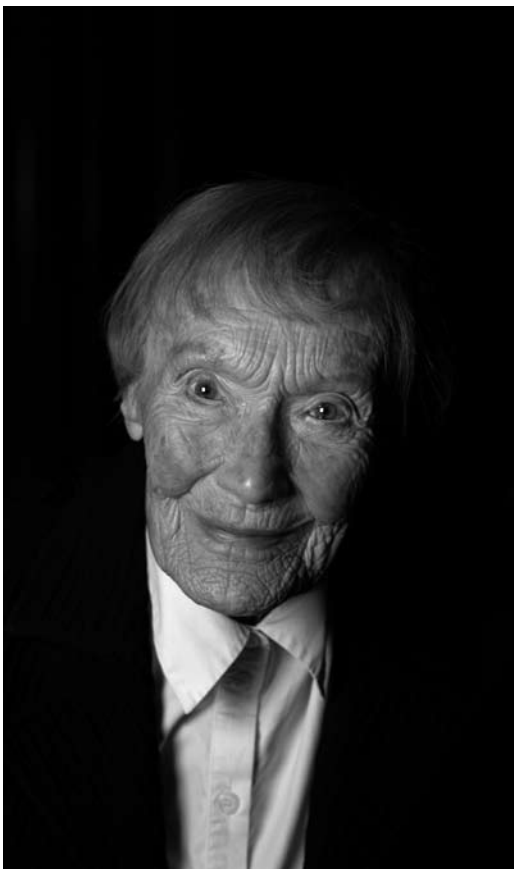

Foto: Malin Hoelstad

Ingrid Luterkort

Född: Den 28 juni 1910 i Lund.
Yrken: Skådespelerska, regissör, teaterpedagog.
Dramatens elevskola 1932–34.
Knuten till Helsingborgs stadsteater
och därefter Norrköpings stadsteater.
En av landets första kvinnliga teaterregissörer.
Vice rektor för Statens scenskola i Stockholm.
Unionssekretare för Svensk Teaterunion
– Svenska ITI och Nordisk Teaterunion
1969–1977

Medverkat i Sveriges Radio sedan 1932,
bland annat som uppläsare av *Dagens dikt*.
Debuterade som sommarvärd på sin 95-årsdag.
Senaste filmrollerna: i *Klassfesten och Pepparrotts-*
landet (2002) och i *Det nya landet* (2002).
Senaste teaterroll: *Fedra* på Dramaten (2006)
Har skrivit : *Om igen, Herr Molander!*
Kungl Dramatiska Teaterns elevskola 1787–1964

NORDISK TEATERUNION

*Ett bidrag till historien
om nordiskt teatersamarbete under 55 år*

av

INGRID LUTERKORT

*Og løfter solen halvt sin røde rand
bag kolde skyer og af stålblåt vand,
da sejler som et lystegn over jorden
fem frie fugle – – – svanerne fra Norden*

Svaneme fra Norden av Hans Hartvig Seedorf Pedersen
på Nordens Dag 27 oktober 1936

Porträtt av Olof Molander.
Foto: Beata Bergström, Sveriges Teatermuseum.

Porträtt av Karl Ragnar Gierow.
Foto: Beata Bergström, Sveriges Teatermuseum.

I: De första decennierna

Den första nordiska teaterkongressen 1937

Hur uppstår någonting? Hur skapas en realitet av en tanke, en idé? Varifrån iden om ett nordiskt samarbete i form av kongresser stammar, ger inte källorna klart besked om. Karl Ragnar Gierow som var chef för Kungliga Dramatiska Teatern i Stockholm och under några år ordförande i Nordiska Teaterunionen hävdar att den norske teaterchefen Axel Otto Normann var upphovsmannen, men i programmet till den andra nordiska kongressen 1946 skriver normännen: ”I maj månad 1937 tok våre svenske kolleger og venner initiativet til den første nordiske teaterkongressen.”

Det sker ofta att samma ide föds på skilda håll och när tiden är mogen realiseras den. Så ägde den första nordiska teaterkongressen rum i Stockholm den 18–22 maj 1937. Den kommitté som genomförde projektet i Sverige var teaterchef Olof Molander, regissör Per-Axel Branner och intendent Agne Beijer.

Det samarbete, som då inleddes med teaterns folk i Norden, visade sig vara av stor betydelse och

resulterade i att Nordiska Teaterunionen uppstod. Den lever med oförminskad vitalitet i dag år 1992.

Stockholms-kongressen öppnades på Kungliga Dramatiska Teatern den 18 maj kl 1.00 e m. Man hade valt att förena detta möte med firandet av 200-årsminnet av den svenska skådespelarkårens tillkomst och 150-årsminnet av Svenska Dramatiska Teaterns grundande. Man önskade *skapa ett tillfälle för teaterns folk och de teaterintresserade i de nordiska länderna att komma samman för att belysa, diskutera och utbyta erfarenheter kring de aktuella teater- och skådespelarproblemen. Inbjudan härtill har utgått i förhoppning att härigenom skulle beredas möjlighet till en praktisk insats för främjande av teaterns och skådespelarkårens ställning som kulturell, ekonomisk och social faktor. Statsmakterna har behjärtat detta kongressens syfte och beviljat anslag till densamma.*

Dagarna i Stockholm var fyllda av föredrag och diskussioner. Ledande teatermän inberäknat dramatiska författare höll föredrag och diskussionsinledningar. Olof Molander talade om ”Teater av i dag” och ur hans anförande citerar jag: *Skådespelarkonsten bör i våra dagar så nära och intimt, så sant och djupt som möjligt återspegla just det själsliv som våra*

dagars fördjupade psykologiska forskning avslöjat för oss. En ny människouppfattning är i våra dagar på väg att bryta igenom. (DN 20/5 1937)

Diskussionerna behandlade: "Teater ut över landet", "Landsortens teaterbyggnader", "Några av skådespelarkårens aktuella problem", "Rättsligt skydd för utövande konstnärers prestationer", "Teater och film" och sist "Teaterns framtid" med inledare till debatten från varje nordiskt land, utom Island.

Så ger dessa olika rubriker en bild av vilka problem 30-talets ledande teatermän i Norden sökte lösa.

Ett av kongressens beslut var att man skulle mötas i Oslo efter två år. Den 1 september 1939 öppnades den Andra Nordiska Teaterkongressen, men avbröts omedelbart när budet om krigsutbrottet nådde församlingen. Innan deltagarna brutit upp beslöts att denna andra kongress skulle öppnas i Oslo "så snart råd var".

Redan 1946 inbjöd Norge till denna kongress.

Oslo 1946

Inbjudan möttes av ett stort gensvar. Det fanns många likartade problem att diskutera och ta ställning till, framför allt önskade man få en arbetskongress.

De ämnen som behandlades var bland andra "Staten og teatrene", "Nordisk samarbeid", "Gjestespillutveksling", "Teatrene, forfatterne og teaterforlagene", "Riksteatret", "Radiens och filmens förhållande

till teatern" och slutligen problem som rörde skådespelarnas situation, nämligen utbildningen och pensionsförhållanden. Nordisk Skuespillerråd som tidigare hade organiserats höll ett särskilt möte.

Presidiet för kongressen arbetade fram förslag till fem resolutioner som enligt Aftenposten "Etter en lang og kronglet diskusjon ble alle disse resolusjoner vedtatt uforandret". Resolutionerna var:

1. Den 2. nordiske teaterkongress hevder nødvendigheten av at det faste ensemble av kunstneriske og kulturelle grunner blir gjennomført ved nordisk teater.
2. Den 2. nordiske teaterkongress finner det tvungende nødvendig at staten i enda høyere grad enn nu anerkjenner teatret som livsviktig kulturfaktor, og at staten og kommunerne derfor øker sin støtte til teatret og kontrollerer anvendelsen av de offentlige midler i teaterdriften.
3. Den 2. nordiske teaterkongress uttaler sin enstemmige protest mot luksusskatt på dramatisk kunst, herunder også revy og kunstnerisk ballett.
4. Den 2. nordiske teaterkongress henstiller til teaterledelsen og myndighetene å påse at de bygningsmessige og sanitaere forhold ved teatrene bedres og i enhver henseende kommer til å svare til de krav man stiller til de sanitaere forhold i andre bedrifter.
5. Den 2. nordiske teaterkongress gir tanken om en fast organisert gjestespillutveksling i de nordis-

ke land sin absolutte tilslutning. I samarbeid med statsmyndighetene og Foreningen Norden vil nordisk teater søke å skape det økonomiske grunnlag for de nordiske gjestespill.

Det rådde en alldeles særskild stämning under dessa kongressdagar. Det var nästan berusande att kunna mötas över gränserna efter krigsårens hårda isole-ring. Men allt var inte solsken. På de första kongres-serna var alltid en kväll extra festlig med stor måltid och alla i ”gala”. Så också i Oslo med bankett i roko-kosalen på Grand Hotell. Det var bara den svens-ka dramatikern Vilhelm Moberg, som upprymd dansade i grå vadmalstkostym medan han själv spe-lade munspel efter att ha levererat ett högljutt gräl med en norsk diktare, troligen Helge Krogh. Vad grälet rörde sig om minns jag inte, antagligen det-samma som en av de norska talarna tog upp i sitt tal vid den middagen, nämligen svenskarna och kriget. ”De hade hållit sig utanför, de hade sluppit fasorna, de hade släppt igenom tysktågen. ” Det blev döds-tyst, jag kan ännu förnimma hur en otäck känsla av skuld kröp igenom mig. Och ändå: vart skulle alla de som hade fått en fristad i Sverige ha flytt om ock-så vi hade varit ockuperade?

Denna bitterhet hindrade inte, att man bilda-de Det nordiska teaterrådet eller teaterudvalg, som det kallades. Det bestod av en representant och en suppleant för följande grupper från vart och ett av de fem nordiska länderna: teaterledarna, skådespe-larna, dramatikerna, teaterkritikerna, regissörerna

och radion. Finnarna representerades med två i var-je grupp. Detta udvalg valde en styrelse som bestod av en ordförande och ytterligare fyra medlemmar. Den förste ordföranden blev teaterchef Axel Otto Normann, Norge.

För att bestrida utgifterna till ett gemensamt sekre-tariat betalade samliga nordiska länder 3 600 svenska kronor fördelade med 800 kronor på samtliga länder utom Island som betalade 400 svenska kronor.

Köpenhamn 1948

Efter två år var det Danmarks tur att vara värdland. Den 24 maj 1948 öppnades den tredje nordiska tea-terkongressen i Köpenhamns radiohus. I det tryck-ta programmets hälsning märks hur efterkrigsåren hade satt sin prägel på tillvaron. - - -*en tid, hvor det er blevet klart for alle, at det bliver vanskeligt at ero-bre freden – Og teatret har vi stadig brug for, skönt vi mangler teaterhuse, og vi alle er blevet fattigere. Ne-top derfor må vi vaerne teatret og styrke dets kunst. - - Vi har mere end nogensinde behov for den sindets laegedom, den hellige Katharsis, som er al sand tea-terkunsts inderste mening.* Denna hälsning är under-skriven av författaren Leck Fischer, skådespelaren Kai Holm och teaterdirektören Thorvald Larsen.

Flera av de frågor som diskuteras är de sam-ma som i Oslo: de nordiska gästspelen, filmens och radions förhållande till teatern, utbildnings-frågorna, samt ett nytt aktuellt problem: upp-

hovsmannarätten. Anders Henrikson, skådespelare från Dramatiska Teatern i Stockholm, talade sig varm för teaterakademier i de olika länderna.

Kvällarna ägnades som på de andra kongresserna till teaterbesök utom den dag det var festbankett, denna gången på Bellevue Strandhotel. "Aftengalla!"

Helsingfors 1950

Redan efter två år möttes man igen. Denna gång i Helsingfors 1950. Presidentens hustru Alli Paasikivi var kongressens beskyddare tillsammans med utbildningsministern Lennart Heljas och stadens borgmästare Eero Hj. Rydman. Som kongressens ordförande fungerade professor Eino Kalima.

Nordiska Teaterunionens ordförande Axel Otto Normann redogjorde som förste talare för unionens verksamhet 1948-1950 och inledde där efter en diskussion om "Teaterns ställning i dag". "Amatörteater contra yrkestheater" diskuterades med följande inledare: Teuvo Puro från Finland, Gösta M. Bergman från Sverige och Kai Holm från Danmark. Föredragshållare var dessutom professor Ragnar Josephson från Sverige som talade om "Teaterskolor", regissör Henrik Dyfverman från Sveriges Radio om "Pjästeknik", Gunnar Ollén, också han en svensk radioman, om "TV som teaterproblem". Till sist kom den svenske regissören Alf Sjöberg, vars uppsättningar av Strindberg just då var på

gästspel i Helsingfors och hans ämne var "Modernt regiarbete". Den danske juristen John Palle Buhl informerade om nordiska teaterlagar. Under kongressen visades en scenografiutställning.

Troligen stadfästes "Statutter for Det Nordiske Teaterutvalg" på denna kongress. Tyvärr finns inga mötesprotokoll bevarade om det överhuvudtaget fördes några, det enda papper med Statutter, som jag lyckats få fram är odaterat. Vad som talar för att det är från 1950 är den paragraf som säger att kongressen skall äga rum vart tredje år, att teaterutvalget skall mötas varje år och att styrelsen väljs på kongressens avslutande sammanträde.

En ny styrelse valdes alltså och fick följande sammansättning:

DANMARK | *Leck Fischer* och *Thorvald Larsen*

ISLAND | *Valur Gislason*

FINLAND | *Teuvo Puro*, *Nicken Rönngren*,
Huugo Jalkanen och *Rynar Schauman*

NORGE | *Axel Otto Normann* och *Ella Hval*

SVERIGE | *Sven Bergvall* och *Arthur Hilton*

Under 50-talet ägde ytterligare två kongresser rum: 1953 i Stockholm och 1956 i Reykjavik.

Stockholm 1953

Stockholms-kongressen inleddes med en båt färd till Drottningholm där det högtidliga öppnandet ägde

rum på Drottningholms Slottsteater med prins Wilhelm i spetsen. Skådespelare från Dramaten framförde Olof von Dahlins ”Herdespel”. Inte heller från denna kongress finns protokoll eller program, men pressen bevakade noga hela evenemanget och genom referat som finns kvar får vi en god inblick i vad man intresserade sig för. Man diskuterade: ”Skådespelarens rätt till sin prestation vid återgivandet i annan form än den ursprungliga”, ”Ungdomen och teatern”, ”Teater, stat och kommun”, ”Skådespelarens fritid”, vilket gav upphov till en ”minst sagt temperamentsfull debatt”, skriver Svenska Dagbladet och fortsätter ”Det norska teaterförbundets ordförande fru Ella Hval påpekade att skådespelarna måste be teaterchefen om lov för varje uppträdande de erbjödes i radio och film. Ett filmanbud går inte till skådespelaren utan till teaterchefen, som avgör om det överhuvud skall gå vidare.” Teaterchefen Normann genmålde att ”teaterchefen bäst visste hur repertoarplanen såg ut och därför borde få fatta avgörandet”. Då exploderade den danske skådespelaren Kai Holm och ropade: *”Vi vill inte vara en handelsvara. Vi vill själva fatta beslut. Vi vill inte ha en beskyddande egendomsrätt svävande över våra huvuden. Vi vill ha rätt till vår egen fritid.”*

Det var den danska teaterns jurist landsretts-sagförer Jon Palle Buhl som talade om skådespelarens rätt till sin prestation och det konstaterades att lagförslag om utvidgad upphovsmannarätt hade utarbetats i Danmark, Norge och Finland men ännu inte i Sverige.

Slutligen höll författaren Ebbe Linde ett föredrag om ”Strömningar i modern dramatik” och förutspådde att de senaste decenniernas surrealism inom den dramatiska diktningen skulle avlösas av den nya klassicismen. ”Den nya realismen vore manna för teatermännen av den praktiska skolan”, allt enligt Svenska Dagbladets reportage.

Kongressen avslutades med en bankett i Gyllene Salen i Stockholms Stadshus.

Reykjavik 1956

Kongressen på Island 1956 samlade bara ett fåtal deltagare och man ansåg sig inte kunna fatta några beslut i unionens namn. Kongressen konstaterade dock att det nordiska samarbetet förstärktes.

Bergen 1960

Kongressen i Norge som stadgeenligt skulle ha ägt rum 1959 uppsköts till 1960 och förlades till Bergen. Stortingspresident Nils Langhelle öppnade mötet på Troidhaugen och Axel Otto Normann höll tal till Bergens Stad.

Under dagarna i Norge diskuterades ”Televisjonen” med inledare teaterchef Henrik Dyfverman (Sverige), skådespelare Per Buckhøj (Danmark) och Axel Otto Normann (Norge). Vidare talade man om teaterskolorna med inledare Stig Torsslow,

Det Norske Teatret, Oslo: *Hamlet*. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988. Foto: Leif Gabrielsen.

föreståndare för Dramatens elevskola, och teaterchef Arvi Kivimaa. Den tredje diskussionen rörde publiken och teaterintresset med inledare Erik Kristen-Johansen. Fyra resolutioner antogs:

1. Kongressens önskan är att alla teatrar och teaterorganisationer förenar sig i Pohjola-Nordenföreningens initiativ att fira "Nordiska Dagar" i samtliga Nordiska länder den 13 april 1961.
2. Kongressen rekommenderar nära samarbete mellan teatrar och TV. Teatrarna ställer till TV:s förfogande sina tjänster och TV skall ersätta teatrarna för deras tjänster enligt vad som överenskommes mellan teatrarna och TV i resp nordiskt land.
3. Kongressen betonar vikten av att inrätta teaterskolor eller -akademier i samtliga nordiska länder samt rekommenderar nära samarbete mellan dessa institutioner.
4. Kongressen väddar till myndigheterna att få förklaring på vilka möjligheter det finns att grunda en teaterfond för att stödja teaterliv på samma sätt som den danska filmfonden gör.

II: Utvecklingen under 1960-talet

Organisation

På Teaterrådets möte i Köpenhamn den 16–17 september 1961 valdes Axel Otto Normann till unionens hedersordförande och Karl Ragnar Gierow, dåvarande chef för Kungliga Dramatiska Teatern i Stockholm, till ordförande. Sekretariatet som hittills legat i Oslo flyttades till Teatrarnas Riksförbund i Stockholm och direktör Richard Du Rietz utsågs till generalsekreterare. Gierow begärde att det arkivmaterial angående unionen som borde finnas i Oslo på Normanns teater skulle skickas till Stockholm. Som svar fick han följande brev: *Vi har nå fra teaterunionens tidligere sekretaer, Kaare Bing, fått overlevert alt det arkivmateriale angående Nordisk Teaterunion, som var å finne på Oslo Nye Teater. Vår nåvaerende sekretaer, fru Rigmor Ottho, har ordnet stoffet og sender det en av de naermeste dager til direktør Richard Du Rietz. Forhandlingsprotokoller og regnskaper foreligger ikke, (teatercjef Normann lot alle regnskaper for Norsk Teaterunion og Nordisk Teater-union gå sammen). Din hengivne Hans Heiberg.* Brevet är daterat Oslo den 11 september 1962.

Gierow och Normann var goda vänner och när Normann dog höll Gierow ett anförande på unionens möte i Stockholm den 5 november 1962, som ger en klar bild av hans betydelse i det nordiska teatersamarbetet:

Axel Otto Normann var en kär vän, en avhållen ledare och en nordisk förgrundsgestalt av stora mått. Därför sörjer vi honom. Men han efterlämnar inget tomrum utan en verksamhet som är full av liv, en organisation, som han grundade, formade och ledde under 25 år på ett sätt som har utgjort — det kan vi väl skryta med — ett unikt föredöme inte bara i europeiskt teaterliv utan också i nordiskt kultursamarbete. Utan Axel Otto Normanns framsynta initiativ och outtröttliga insats hade den nordiska samhörigheten varit ett kapitel fattigare och kanske just det kapitel, som nu ter sig allra viktigast.

Vi stannar med varm tacksamhet och djup saknad vid hans minne och inte bara i dag utan var gång som Nordiska Teaterunionen håller möte eller kongress har vi Axel Otto Normanns namn på tungan och hans bild i våra tankar. Vi tackar honom.

När Gierow öppnade NTU:s åttonde kongress i Köpenhamn den 26 september 1963 hedrade

han åter Normann med några minnesord: *Unionen är hans verk. Han skapade den 1937 i Stockholm i ett skede, då denna knappt än i dag färdiga institution passerade ett riskabelt moment. Han höll den samman och kallade unionen till möte så fort det över huvud taget gick att råkas i Norden efter kriget. Och sedan har han mer eller mindre ensam skött unionen till sin avgång häromåret. Han byggde sitt arbete egentligen på två tankar: den ena hans livliga övertygelse om teaterns centrala ställning och avgörande vikt i samhället, den andra att Norden som enhet var av avgörande vikt i Europa. De båda tankarna förenade han i denna nordiska teaterunion.*

Tanken att ett enat Norden var av vikt i Europa drev Normann konsekvent i sitt arbete inom Internationella Teaterinstitutet (ITI) och den linjen har därefter alltid följts. På varje ITI-kongress har Nordens delegater haft sina särskilda möten. NTUs styrelse har vanligen träffats var dag under en sådan vecka och under decennier alltid lyckats få in en nordisk representant i ITIs Exekutivkommitté genom denna unika förmåga att agera tillsammans.

Karl Ragnar Gierow utsågs i oktober 1962 till Svenska Akademiens ständige sekreterare och 1963 avgick han som ordförande i NTU. Arvi Kivimaa, chef för Finlands nationalteater, blev hans efterträdare på ordförandeposten. Sekretariatet stannade kvar i Stockholm och Du Rietz fortsatte som generalsekreterare.

Kongresser

De tre följande kongresserna under 60-talet var i stort upplagda efter samma mönster. Någon prominent person från respektive lands kulturministerium öppnade mötet, i Danmark 1963 kulturministern Julius Bomholt, som redogjorde för landets nya och första teaterlag och vad den skulle innebära: *At gennemføre en teaterlov, ja det vil kort og godt sige at give teatrets kunst de rigtige muligheder for fri udfoldelse, d v s at produktionsapparatet er i orden, at markedet er i orden. — Det som loven ikke sigter på er at dirigere teaterlivet, hverken den producerende eller den aftagende side.* (Ur tal den 26 september 1963.)

I Åbo 1966 stod republikens president Urho Kekkonen som kongressens beskyddare, men troligen var han inte närvarande. Arvi Kivimaa höll öppningstalet.

I Sverige 1969 hälsade departementsrådet Roland Pålsson välkommen. Därefter följde dels föreläsningar i skilda ämnen, dels anföranden som inledde diskussioner.

De stora banketterna med galaklädsel ersattes av mera blygsamma mottagningar och festligheter, men alltid ställde någon av stadens myndigheter upp. I Köpenhamn 1963 bjöd Ministeriet for kulturelle anliggender på Soupér på Christiansborg Slot och dagen efter var Köpenhamns Magistrat värd för en reception på Rådhuset där man också anbefaldes att komma i ”mørkt tøj”. I Åbo 1966 bjöd

Aura bryggeri på kvällsmål och avslutningsmiddagen hölls i Kungssalen på Åbo slott då man skulle komma i ”mörk kostym”. I Stockholm 1969 blev det mottagning i Prinsens Galleri i Stadshuset och Sveriges Radio stod för avslutningsmåltiden. Varje kväll gavs det tillfälle att gå på valfri föreställning.

Några av de ämnen, som oftast stod på dagordningen i slutet av 50-talet och hela 60-talet var *Televisionen och teatrarna*, *Utbildningen*, *Gästspelsutbyte inom Norden*, *Världsteaterdagen*.

Televisionen och teatrarna

En resolution från ett rådsmöte i Århus 1958 visar tydligt oron över konkurrensen från TV, då publiken påtagligt svek teatern under några år.

Televisionen, like som tidigare radioen, reiser problemer som berører så vel teatret, skuespillerne og andre medvirkende teaterkunstnere, som dramatikerne, Nordisk Teaterunion anbefaler en felles klarlegging av de nye vanskelige problemer, som vil melde seg. For teatrene som sådanne betyr televisionen – i hvert fall i en overgangstid – en betydelig reduksjon av inntektene.

I følge Unionens mening er det nødvendig att kompensasjon herfor ytes teatrene.

På rådsmötet året därpå, 1959, lyder en punkt på Dagsordningen: ”Televisionen – undersökelse av eventuella resultat av resolusjonen i Aarhus.”

Tyvärr har jag inte hittat något protokoll från

det mötet, vi kan bara konstatera att det debatterades.

Kongressen 1960 diskuterade, som förut nämnts, televisionen med inledare från olika nordiska länder och rekommenderade i en resolution nära samarbete mellan teatrar och TV — *Teatrarna skall ställa sina tjänster till TVs förfogande och televisionen skall ersätta teatrarna för detta!*

Rådsmötet i Köpenhamn 1961 inleddes med ett anförande rörande teatrarna och televisionen som utarbetats av skådespelaren Per Buckhøj och teaterchef Axel Otto Normann. Den ger i detalj uttryck för vad många inom teatervärlden ansåg. De skriver bland annat:

Det kan, på basis av de senast framkomna uttalandena om de enskilda ländernas erfarenheter på området, sägas, att televisionens inflytande på teatern har varit densamma överallt: en märkbar nedgång i takt med televisionens licensantalsökning, efterföljt av någon stabilisering efterhand som en någorlunda mättnadsgrad visat sig. - - -

För teaterfolk kan det också vara intressant att konstatera, att teaternyhetererna är bland de mest populära vid samtliga televisionprogram. Som följd härav har en viss optimism kunnat spåras i de uttalanden, som gjorts av de olika ländernas representanter, där flera trott det vara möjligt att televisonteatern med tiden kan innebära ett större intresse för den levande scenkonsten. - - -

Televisionsteatern har annekterat den levande teaterns skådespelare, dess regissörer, dess dramatik,

dess scenteknik o.s.v. och den kallar sig också teater. På varje ställe hart den listat sig in på de områden, som den levande teatern på dyrköpt vis har förvärvat och med rätta kan kalla sina. - - -

Den levande teatern har genom åren givit televisionteatern allt nödvändigt underlag för utövandet av en verksamhet, som ofta har hotat den levande teaterns egen existens – och givit det utan avgifter.

Att det den allra senaste tiden har inträtt ändrade förhållanden på detta område beror endast på den hårda och dyra kampen från enskilda organisationer, som äro anslutna till Nordiska Teaterunionen. Denna har också väckt uppmärksamhet i större länder världen över och efterföljses nu på många områden.

På mångfaldiga praktiska områden måste det emellertid vidtagas åtgärder så att icke tiden skall löpa från den levande teatern och knäsetta orimliga saker som rimliga. Som rimliga saker för televisionsteatern anses det, att den måste vara med om:

- 1. att deltaga på ett effektivt sätt i skådespelarutbildningen,*
- 2. att deltaga på ett effektivt sätt i utbildningen av alla andra konstformers utövare, som har med teater att göra,*
- 3. att deltaga i bibehållandet av den levande teatern som ett erkännande att denna är en nödvändighet för televisionsteaterns eget bestånd,*
- 4. att medverka till att koordinera säsongrepertoaren i samarbete med den levande teaterns ledare,*

re, så att det icke blir möjligt för den monopoliserade televisionsteatern att kullkasta den levande teaterns repertoarplan genom att oförutsett spela dennas planlagda repertoar.

I detta dokument föreslås också att det i varje land upprättas ett råd med representanter för televisionen, teaterledarna, skådespelarna, dramatikererna etc för samarbete och samråd inför varje säsong samt att det inrättas en teaterfond till stöd för den levande teatern, till vilken televisionen skall bidra med en väsentelig del i förhållande till licensantalet.

På kongressen 1963 inledde generaldirektör Hans Sølvhøj en debatt om ”Förhållandet mellan teater och TV (Konkurrens och samarbete)”, men från och med 1964 har läget stabiliserats, TV verkar inte längre ha upplevts som en hotfull konkurrent och någon debatt i detta ämne förekommer inte längre.

Utbildningen

Den bristfälliga utbildningen för skådespelare och den ännu icke existerande utbildningen för övriga grupper av teaterarbetare nämndes redan på den första kongressen, 1937, och togs sedan upp till diskussion så fort tillfälle gavs.

Resolutioner antogs, man följde noga med vad som skedde i de olika länderna och förslag till åtgärder lades fram. Ett mycket konkret resultat blev

Nordisk Teaterunions vidareutbildning för registrer i och med Vasaseminiarierna, som startades i Vasa i juni 1963 och som utvidgades till att omfatta även ett andra seminarium årligen.

På kongressen i Åbo 1966 godkändes följande resolution:

Nordiska Teaterunionen har under sin nionde kongress, som ägt rum i Åbo under tiden 25–29 september 1966, debatterat teaterutbildningen. Kongressen har därvid med tillfredsställelse kunnat konstatera att utbildningen av skådespelare och andra vid teatern verkande grupper i varje nordiskt land står inför djupgående omvandling såväl ur pedagogisk som administrativ och ekonomisk synpunkt. Unionen understryker nödvändigheten av att denna omvandling effektivt fullföljes och att erforderliga resurser i varje land ställes till förfogande. För att i detta läge kunna bibehålla och vidareutveckla den samhörighet och det samarbete som hittills kännetecknat nordisk teaterutbildning hemställer unionen att man i varje nordiskt land under innevarande år ställer sådana resurser till unionens förfogande att unionen blir i stånd att anordna ett nordiskt seminarium för utövande teaterpedagoger för diskussion av metodproblem m m.

Säkerligen hade denna resolution ett positivt inflytande på regeringarna som alltså beviljade erforderliga pengar till detta andra seminarium.

Ett särskilt kapitel om Vasa-seminarierna tillfogas längre fram.

Nordiska gästspel

På den andra nordiska kongressen 1946 stöder man i en resolution planerna på en fast organiserad gästspelsverksamhet.

I ett uttalande till Nordisk Kulturkommission den 31 mars 1965 undertecknat av Arvi Kivimaa betonas ” - - - att det nordiska teatersamarbetet är ett fastslaget behov för samtliga länders teatrar, som står över all diskussion.” Under en tioårsperiod hade det utgått fasta anslag till kulturutbyte inom nordiskt teaterliv, nu konstateras att det ekonomiska stödet är otillräckligt.

Nordisk Kulturfond lyssnade uppenbarligen till kravet om ökat bistånd och Nordisk Teaterunion åtog sig 1967 att vara remissinstans i vad gäller understöd från Nordisk Kulturfond till gästspel. Den 12 oktober 1970 bildades en expertkommitté för frågor angående gästspelsutbyte i Norden bestående av två ledamöter från vardera Danmark, Finland, Norge och Sverige. Även ordföranden i NTU ingick i denna gästspelskommitté.

1977 tillkom Nordiska teaterkommittén genom en sammanslagning av gästspelskommittén och Vasa-kommittén. Denna nya kommitté fick ett eget sekretariat och en fast anställd generalsekreterare samt ledamöter valda i de respektive unionerna, två

från varje land utom Finland som representerades av fyra ledamöter, två från varje språkområde.

Världsteaterdagen

Arvi Kivimaas förslag 1962 att teatern borde firas i hela världen på en bestämd dag om året togs omedelbart upp av Internationella Teaterinstitutet och mycket snart instiftades VÄRLDSTEATERDAGEN den 27 mars, den dag då man kunde manifesteras i stora delar av världen teaterns betydelse i samhället. Naturligtvis var det extra viktigt att de nordis-

ka länderna slöt upp kring Kivimaas idé. På NTUs kongresser och möten under 60-talet ventilerades frågan om hur dagen bäst skulle firas och länderna delgav varandra vilka åtgärder man hade rekommenderat och lyckats genomföra. I dag 1992 har den 27 mars etablerats i många länder i världen.

På Stockholms-mötet 1969 lämnade Arvi Kivimaa ordförandeposten, som övertogs av den svenske Riksteater-chefen Hans Ullberg. Till vice ordförande valdes Aud Thagaard, teaterkritiker, från Norge. Sekretariatet blev kvar i Stockholm. Richard du Rietz avgick som generalsekreterare och ersattes på styrelsemöte den 17 januari 1970 av Ingrid Luterkort.

III: Teatermöten under 70- och 80-talen

Med 1970-talet ändrade teatermötena karaktär. De årliga rådsmötena som hållits mellan kongresserna slopades och 1972 bestämdes att kongressen, som nästan omedelbart kallades ”teatermötet”, skulle hållas vartannat år.

Island 1972

Till kongressen på Island 1972, då användes fortfarande ordet kongress, inbjöds för första gången två teatermän utanför Norden som föredragshållare. August Everding, teaterchef från Münchner Kammer-spiele och Horst Schönemann, chefsregissör från Stadtteater Halle talade båda om ”Nutiden och klassikerna”. Deras föredrag följdes även livlig diskussion.

Everding säger mot slutet av sitt anförande: *”Vilka av vår tids pjäser kommer i framtiden att vara så viktiga att de kommer att gälla som klassiska? Kommer våra efterföljare att vänta på Godot, stå Utanför dörren, glädja sig med Anouilh eller mot Dürrenmatt eller förarga sig över Weiss och Handke?”*

Sveinn Einarsson, dåvarande chef för Leikfelag Reykjavíkur, talade om ”Den isländska teatern i relation till den övriga nordiska teatern”. Han gav en kort historik över sitt lands teatertraditioner och nämner mot slutet av sitt anförande att *”Vasa-seminariet har för islänningarnas del varit av kolossal vikt och liksom öppnat ett fönster mot Norden igen, på ett mera konkret sätt än en kongress någonsin kan.”* Han slutar med att påvisa att per säsong har de två teatrarna i Reykjavík 150 000 besökare och närmare 200 000 i hela landet, detta på en befolkning av 200 000.

Ålborg 1974

Kongressen 1974 i Ålborg arrangerades tillsammans med det Nordiska teaterledarrådet och Ålborghallen. I samband med mötet öppnades en internationell mässa och utställning av scenografi. Ett Vasaseminarium för scenteknisk personal under ledning av Miklos Ölveczky, teknisk chef vid Malmö Stadsteater, pågick parallellt. Flera föreläsare i ämnet

hade inbjudits inte bara från Norden utan också från Väst- och Öst-Tyskland, England och USA.

Förutom teknik ägnades en eftermiddag åt diskussion om ”Dramatikerns placering – gäst eller teaterarbetare?”

Ålborghallen sammanställde en rapport TEATER-TEKNIK 74 med deltagarlistor, program och föreläsningar m m på danska och engelska.

Oslo 1976

Teatermötena omvandlades under 70-talet från högtidliga kongresser till kortare formella representationsmöten i samband med seminarier omkring aktuella problem.

På teatermötet i Oslo den 27–29 maj 1976 prövade vi en annan uppläggning av sammankomsterna. För att aktivera deltagarna så mycket som möjligt införde vi på försök grupparbeten med diskussioner omkring ett då mycket brännbart ämne nämligen ”Problem kring satellitsändningarna och videogram”. Vera Holøy från det norska justitiedepartementet talade om ”De nordiska lands stilling till satellit-konvensjonen og tilgrensende spørsmål.” I den följande pandediskussionen om ”Upphovsrätten – satellitsändningar och videogram” deltog jurister från Norge, Finland och Sverige. Efter grupparbete med åtföljande redovisning antogs en resolution, som visar den oro man kände inför den explosionsartade tekniska utveckling-

en inom TV och videogram.

Även den samnordiska teaterutbildningen blev föremål för grupparbete och resultaten redovisade på plenummöte.

Under det sista plenummötet rapporterade även de nordiska yrkesorganisationerna, som hade haft egna sammanträden.

Hans Ullberg hade av sagt sig omval. Till ny ordförande valdes Bjørn Lense-Møller, chef för TV-teatern i Danmark och till vice ordförande Sveinn Einarsson, Island. Även jag ansåg att det var tid att efter 7 år avgå som sekreterare. Sekretariatet flyttades till Danmark och sekreterare blev Lise Haxthausen, för att efter något år efterträdas av Connie Wiberg.

Vasa 1978

Mötets tema var ”Samarbetet mellan författaren och teatern som impulsgivare för den nya dramatikern”.

Det behandlades i seminarieform såväl i grupper som vid gemensamma diskussioner på basen av nio inledningar varav de flesta gavs av dramatiker. Arbetet i grupper fungerade utmärkt, samtalen blev intensiva mellan de 113 deltagarna och efter de olika rapporterna formulerades en rad resolutioner, som ställdes till bl a Nordisk teaterkommitté, teatrarna i Norden och Nordisk Teaterledarråd.

Huvudinnehållet i samtliga resolutioner är krav

på utbildning av och stöd till dramatikerna och ”att låta dramatikerna bli en del av det skapande kollektivet som teaterarbetare”. En kort ’möteskritik’ gav gåde ris och ros men slutintrycket var positivt men ”nästa gång borde det vara det praktiska arbetets och tankeutbytets tur”.

De två teatrarna i Vasa kunde varje kväll erbjuda intressanta föreställningar. Värddar för mötet var dåvarande chefer för stadens svenska teater Kristin Olsoni och Martin Kurten. Bjørn Lense-Møller omvaldes till ordförande.

Stenungsund 1980

Detta år förlades teatermötet till Stenungsund utanför Göteborg. Alla deltagare bodde på samma hotel, som också fungerade som kursgård. Att bo och äta gemensamt ger alltid flera möjligheter till kontakter och informella samtal.

Seminariets motto var ”Hur förhindrar/hjälper/stimulerar vi varandra i det skapande arbetet?” Fyra anföranden i form av frågor inledde mötet: ”Varför är regissören alltid förbannad?” ”Varför är skådespelaren sur?” ”Varför går teknikern på knäna?” och ”Varför är administratören missförstådd?” Jouko Turkka som den förste talaren blev inte ensam om att provocera!

Diskussionerna blev livliga för att inte säga intensiva! Följande dag arbetade man i grupper med utgångspunkt från ”Måste vi verkligen samarbe-

ta?” Resultatet blev fem uttalanden med ett flertal krav riktade till beslutande myndigheter. Beträffande dramatikerna ansåg man att ”Merparten av ett lands samlade teaterrepertoar bör utgöras av inhemsk dramatik”, teknikerna efterlyste framförallt utbildning och till sist konstaterades att teatrarnas ekonomi hade försämrats och uppmaningen till beslutsfattarna löd: ”Att i tider av ekonomisk knapphet krympa kulturanslagen betyder på sikt ingen samhällelig besparing. Det kan tvärtom ytterligare fördjupa de sociala och kulturella kriserna.”

Folkteatern i Göteborg besökte mötet med sin föreställning ”Den gråtande polisen” av Staffan Göthe. Den spelades i en av hotellets salar.

Reykjavik 1982

Godtfolk og skidtfolk! Det vaerste man har er enfattig maecén og en dårlig nar!

Dessa ord var de första i en prolog med vilken Narren hälsade alla välkomna till teatermötet och seminariet: ”Narren och Mecenaten”, teaterkonstens avtal med samhället”.

Ett rikhaltigt material hade sänts ut till alla anmälda deltagare med en allvarlig vädjan att noga studera det innan vi möttes.

Representanter från de nordiska kulturdepartementen hade hörsammat en inbjudan och ställde upp i en paneldiskussion ”Mecenaten diskuterar

spelreglerna med Narren”. En rad välkända kulturpersonligheter inledde de övriga diskussionerna, som fördes dels i större församlingar, dels i mindre grupper. De resulterade i flera resolutioner, som alla betonade teaterns betydelse i samhället och behov av stöd. En av huvudtalarna var professor Johan Galtung, framtidsforskare i UNITAR, Genève, som talade om Narrens framtid: ”Trubadurens roll i den industriella pastoralen. ”— *Hur ser den nordiska folkhemsidyllen ut på 1980- och 90-talet och vad kan teaterkonstens funktion i denna utveckling vara...?* ”

Allt som hänt under 80-talet kunde han inte förutse men hans vision i stora drag av utvecklingen i vår del av världen har besannats!

Islands president Vigdis Finnbogadóttir gästade mötet och tog emot oss i sitt hem Bessastadir bokstavligen med öppna armar! Hon ledde en gång Leikfelags teater och satt i några år i NTU:s styrelse.

På representantskapets sammanträde avgick Bjørn Lense-Møller efter 6 år som ordförande och för första gången valdes en kvinna till ordförande, skådespelerskan Karin Hox från Bergen åtog sig den ansvarsfulla uppgiften. Lense stannade kvar som vice ordförande.

Sveinn Einarsson sade i sitt anförande på kongressen 1972: *En nordisk teaterman som kommer till Island, kommer i första hand inte – handen på hjärtat – för att se de skådespel som uppförs på teatrarna, utan troligen de skådespel Vår Herre har satt upp ute i naturen.*

Under de båda teaterrnöteterna på Island 1972 och 1982 bjöds vi naturligtvis på teaterföreställningar, men kanske är det vi minns bäst just naturen. Alla deltagare bjöds på en färd genom det storslagna landskapet fram till Gullfoss dånande dramatiska vattenmassor och de varma sprutande geysrarna. Det var där som August Everding i sin entusiasm gav sig ut på den sköra marken med fara för att bli skållad i det heta vattnet och i sista minuten räddades in på säkrare områden. Det var under en sådan tur vi upplevde hur någon som en vit insekt på botten av en enorm krater tog sig ett dopp i den kalda sjön, som likt ett svart öga blänkte djupt nere på botten. Vi uppe runt kratermyningen upplevde några minuters högspanning innan den djärve åter började klättra uppåt. Det var Lars Edström senare chef för Stockholms Stadsteater som gav oss dramatik! Det måste vara just dramatiken i detta vidunderliga landskap som utlöser de mest oväntade händelser.

Eller att sitta utomhus i de varma baden och så gå upp ur det heta vattnet i den svala fuktiga junimorgonen, en säregen sensation!

Oslo 1984

Under årens lopp hade man gång på gång diskuterat möjligheterna av att arrangera en nordisk teaterfestival. På mötet i Reykjavik 1982 beslöts efter förslag av Sveinn Einarsson att tillsammans med Nord-

Islands Nationalteater, Reykjavík: *Baddis bilverkstad*.
Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988.

isk teaterkommitté realisera denna önskan att få ge prov på nyskriven nordisk dramatik i samband med ett teatermöte. En särskild festivalkommitté tillsattes, bestående av NTUs ordförande och vice ordförande Karin Hox och Bjørn Lense-Møller, NTKs ordförande Ritva Siikala och Norsk Teater-unions ordförande Halldis Hoaas.

Det var Norges tur att vara värdland och festivalen förlades till Oslo den 31 maj – 7 juni 1984. Det blev ett mycket lyckat möte med två föreställningar från varje nordiskt land, i allt tio med nyskrivna pjäser, som spelades med åtföljande diskussioner. Seminarier för regissörer, skådespelare och dramatiker med ett gemensamt tema ”Hur kan tex-

ten omformas till bra teater?” anordnades samt ett internationellt teaterkritikerseminarium.

Munchmuseet visade Edvard Munchs skisser till Ibsens ”Gengångare”.

Johan Galtung, som hade hållit ett uppmärksammat föredrag i Reykjavik inbjöds också till Oslo-mötet och talade om ”Teatern som medium, dess samhällsbetydelse och framtidsperspektiv”. Torkil Vangård föreläste om ”Teater och psykologi” och Frans Mortensson om ”TV-mediets inverkan på vår verklighetsuppfattning”. Slutligen ventilerades i en öppen diskussion frågan ”Hva slags teater skal vi ha i fremtiden?”

En resolution ställd till Nordiska Rådet lød: ”Nordisk Teaterunionens representantskap samlet i Oslo 7 juni 1984 vil med dette oppfordre Nordisk Råd til å instifte en pris for nordisk dramatikk”.

I år 1992 efter åtta års ständiga uppmaningar har detta pris instiftats och kommer att delas ut i Reykjavik!

Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo! (Droppen urholkar stenen - -).

Krogerup Højskole 1986

Mötets tema ”Hvordan bliver teksten teater” eller ”Fra ord til handling”, med utgångspunkt från teatern som historieberättande, vad berättas och hur berättas det i olika kulturkretsar? För att illustrera detta tema deltog artister från skilda länder i olika

världsdelar: Japan, Indien, England, Italien, Kanada m fl. Eugenio Barba ansvarade för seminariets planering och förverkligande. Deltagarna bodde på Krogerups Højskole och dagarna fylldes av anföranden, demonstrationer och diskussioner. en paneldiskussion handlade även om ”Det nordiska samarbetet”. På plenum-mötena härskade de nordiska språken med översättning till finska och isländska, i övrigt blev mötes språket engelska.

Ett gästspel ägde rum inne i Köpenhamn på Betty Nansenteatern där Teatro Due från Parma spelade några av sina Shakespeare-föreställningar för mötesdeltagarna.

Palle Jul, som varit ordförande från 1984 efterträdades av Ralf Långbacka från Finland, där det följande mötet skulle äga rum. Enligt stadgarna, som efter revidering antogs på unionens representantskapsmöte den 2 juni 1986 i Krogerup är det enligt §3 ”önskvärt att ordföranden är från det land som skall anordna nästa Nordiska Teatermöte”. Likaså flyttade sekretariatet till Helsingfors med Riitta Seppälä som generalsekreterare.

En fråga som diskuterades var sponsring. Mötet uttryckte en uppmaning till offentliga myndigheter att motverka det privata sponsringssystemet genom att ge tillräckligt stöd till kulturen. Farhågorna för att den konstnärliga friheten skulle kunna beskäras var stora.

Tyvärr verkar det i dag som om myndigheterna inte har lyssnat särskilt noga till denna uppmaning!

Helsingfors, Hanaholmen 1988

På teatermötet i Danmark 1986 bestämdes att följande möte skulle hållas i Finland och det framfördes en önskan att i anslutning till mötet ordna en nordisk teaterfestival i samarbete med Nordiska teaterkommittén.

Det blev verkligen en festival med seminarium och utställningar. Varje nordiskt land sände två föreställningar till Helsingfors och dessutom kom en grupp från Färöarna, en från Grönland och en samisk från Sverige. Alla Helsingfors-teatrarna spelade sin ordinarie repertoar.

I Esbo på Hanaholmen bodde de flesta deltagarna i teatermötet och där hölls varje förmiddag seminarier. Målsättningen var att ge en överblick av teaterns situation i de nordiska länderna i nuläget. Varje land medförde också ett skriftligt informationsmaterial om teaterlivet i sitt land.

En utställning om teatern i Norden byggdes upp i Stadsteaterns foajé.

Finlands teaterdagar kombinerades med festivalen och Finlands Skådespelarförbund fyllde 75 år, vilket firades med en festmiddag.

Det var oerhört rika och stimulerande teaterdagar.

Eftersom nästa möte skulle hållas i Sverige, valdes Vivica Bandler till ny ordförande, sekretariatet flyttades till Stockholm, där unionssekreteraren Ann Mari Engel tog över ansvaret.

Stockholm, Hässelby 1990

Svensk Teaterunion föreslog att teatermötet 1990 skulle samordnas med ASSITEJ:s Världskongress, som skulle äga rum i Stockholm i maj 1990.

Så skedde och ett tema för mötet blev följaktligen "Barn- och ungdomsteater i Norden". Ett annat tema var "Teaterlagar i Norden?", kring vilket ordnades ett seminarium. Deltagarna bodde på Hässelby Slott, där det finns konferanslokaler och restaurang.

Den första kvällen inleddes av gästföreläsaren Carl-Henrik Svenstedt, chef för Centre Culturel Suédois i Paris, som delgav åhörarna sin syn på "Den nordiska kulturen och det nya Europa".

I samarbete med ASSITEJ visades en dag ute i Riksteaterns lokaler i Hallunda 18 nordiska föreställningar riktade till barn. Diskussioner och seminarier tillsammans med ASSITEJ eller sektionsvis avlöste varandra de övriga dagarna.

Under teatermötet pågick en workshop för unga skådespelare och teater elever från de nordiska teaterhögskolorna under ledning av pedagoger från de fem nordiska länderna.

Då Island skulle vara värd för nästa möte valdes Sigrún Valbergdóttir till ordförande efter Vivica Bandler och sekretariatet flyttades till Reykjavik med Steinunn Jóhannesdóttir som sekreterare.

Unga Klara, Stockholm: *I lusthuset* av Jane Bowles. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988. Foto: Lesley Leslie-Spinks.

Vasaseminarierna 1963–1977

På kongressen 1946 i Oslo berördes utbildningen inom teaterområdet av flera talare. Behovet även teaterakademi för utbildning framfördes av Birthe Qvistgaard från Danmark och skådespelaren Anders Henriksson från Sverige. Även på 1948 års kongress i Köpenhamn ventilerades utbildningssituationen. För de flesta teaterarbetare fanns vid den tiden ingen organiserad utbildning. Det dröjde emellertid ända till 1960 på kongressen i Bergen innan mera konkreta förslag till åtgärd genom NTU började ta form.

I en skrivelse riktad till Nordisk Teaterunions möte i Köpenhamn 1961 daterad August 1961 och undertecknad av Per Buckhøj, Köpenhamn och Axel Otto Normann, Oslo, utgår dessa herrar från diskussionerna om teaterutbildning på kongressen i Bergen 1960. De påpekar nödvändigheten av att det i alla de nordiska länderna instiftas Teaterakademier för utbildning och dessa institutioner borde därefter dryfta samarbete ”ikke alene gennem udvekslinger af enkeltpersoner og ensembler, men også gennem et Nordisk Teaterseminar”.

Akademierna lät vänta på sig men däremot slog tanken om ett teaterseminarium i NTUs regi rot. 1962 vände sig Nordisk Teaterunion och Nordisk Kulturkommission till Arvi Kivimaa och anhöll om ett förslag till ett nordiskt teaterseminarium. I ett PM daterat den 8 maj 1962 redogör Arvi Kivimaa och Verner Veistjä för de möjligheter som finns att anordna ett seminarium för yngre regissörer i Vasa i Finland sommaren 1963. Vidare föreslår man att riksteaterchefen i Norge Frits von der Lippe kallas att ingå i en organisationskommitté, som också borde kalla professor Ketonen och fil dr Carl Öhman. Kivimaa och Veistjä var självklara ledamöter i denna första kommitté.

Nordisk Teaterunion och Nordiska Kulturkommissionen ställde sig båda positiva till förslaget, pengar anslogs och Vasa-seminarierna kunde starta i juni 1963 med den berömde Michel Saint-Denis som föreläsare.

Seminarier blev mycket lyckat. En permanent kommitté tillsattes av Kulturkommissionen, medlemmarna föreslogs av NTU en från varje land utom Finland som fick två, en från varje språkom-

råde. De följande åren kunde ekonomiska möjligheter ordnas så att ett seminarium för yngre regissörer kunde hållas. Snart började övriga yrkesgrupper inom teatern kräva att få sin del av denna vidareutbildning i nordisk regi. Ytterligare pengar beviljades till två seminarier. 1977 upplöstes Vasa-kommittén och ansvaret för dessa seminarier övergick till Nordiska Teaterkommittén, som också tog ansvaret för nordiska gästspel.

I det så kallade Vasa-kommitténs testamente, ges en utförlig redogörelse för kommitténs arbete, dess ledamöter, de olika seminarierna, var de ägde rum och vilka tema som behandlades (samt några resolutioner från åren 1970, 1972, 1973, 1975 och 1976).

Alla kommitténs ledamöter arbetade helt ideellt med en okuvlig energi och i en mycket positiv anda. Arvi Kivimaa var en av de första drivande krafterna men framför allt bör man nämna Frits von der Lippe som ordförande 1963–1973 och Kristin Olsoni, som efterträdde honom som ordförande 1973–1977.

Frits finns inte längre i livet. Låt mig därför citera honom med några ord som han skrev i en artikel 1973: - - - *de fleste av Nordens teatermennsker anser Vasa-seminariene som det beste av nordisk teater samarbeide på 60 og 70-tallet, at Nordisk Teaterlederråd for sin store plan om bred teaterutdanning hele tiden peker på Vasa-seminarene som eksempel på hva man vil fram til, at vi får penger fra de nordiske regjeringene fordi vi har sådant renormé.*

--- Vi arbeider for videreutvikling av nordisk teaterutdannelse. Till gagn for hele teaterlivet, de store teatrene, de små gruppene. Derigjennom til glede for de mennesker som hen ter opplevelse og utvikling av teaterforestillingene. (1973)

Med Kristin Olsoni samtalade jag i december 1991. Hon anser att den nordiska kontakten var oerhört värdefull för den omstrukturering som pågick inom teatern och alldeles speciellt gällde det barnteatern och utbildningen. Man kunde jämföra uppläggen av undervisningen, intagningsförfarande m m. Hon definierar 70-talet som en sökandets tid och att 80-talet innebar en profilering av skolorna.

Vivica Bandler var ledamot av kommittén i åtta år och är en av dem som mest hängivet arbetat med seminarierna. När hon ser tillbaka i maj 1992, säger hon:

Vasaseminarierna var i synnerhet under de första åren mer betydelsefulla än man kunde föreställa sig. För första gången kunde teaterfolk i Norden träffas i både praktiskt arbete och ideutbyte. "Nu är man inte så ensam längre", uttryckte sig Bengt Ahlfors.

Men det saknades alltid medel framför allt till stipendier till de unga deltagarna. Det fanns inga formella ställen att söka pengar från. I Norge måste man uppge föräldrarnas inkomster för att kunna få medel till de norska deltagarna.

Folk var ohyggligt lyckliga över att få delta och alla till vansinne gränsanse ansträngningar att skaffa pengar lönade sig. Frits gav sig aldrig – det var en hjärtesak för oss båda. Detta var nordism på allvar!

Vasakommitténs testamente

Vasakommittén har under perioden 1963–1976 årligen med medel från de nordiska regeringarna organiserat fortbildningsseminarier – Vasaseminarierna – för professionella teaterarbetare inom Norden.

1. Vasaseminariernas uppkomst, utveckling och avveckling

Till Nordiska kulturkommissionen kom det 1962 förslag om ett årligt nordiskt seminarium för yngre nordiska regissörer. På Kulturkommissionens initiativ överenskoms mellan de nordiska regeringarna om ett årligt bidrag till seminarier.

En kommitté tillsattes av Kulturkommissionens sektion III, kommittén utsågs efter rekommendation från Nordisk Teaterunion. Kommittén fick – och har hela tiden haft – 6 medlemmar, en från varje nordiskt land, dock två från Finland för att vardera språkgruppen skall vara representerad.

Kommitténs medlemmar har valts för treårs-perioder, med möjlighet till förnyat mandat. De senaste åren har kommitténs mandat prolangerats med

ett år i sänder, i avvaktan på genomförandet av den nya och utvidgade fortbildningsplanen. Kommitténs medlemmar utnämndes fram till 1972 av Nordisk Kulturkommission, sektion III, och sedan 1972 av Sekretariatet för nordiskt kulturellt samarbete, dock hela tiden på förslag av Nordisk Teaterunion och dess nationella avdelningar. Kommittén har valt ordförande inom sig. Fram till 1973 fungerade kommitténs dåvarande ordförande som dess sekreterare, därefter har kommittén haft sin sekreterare och sitt sekretariat på Kultursekretariatet.

Initiativet till seminarierna härledde sig ur den bristande regissörsutbildningen inom Norden och t o m 1970 arrangerades ett seminarium årligen för yngre nordiska regissörer, med början i Vasa år 1963. Seminarierna har varit ambulerande. År 1971 utökades medlen för seminarieverksamheten så att två seminarier årligen kunde arrangeras och det beslöts, med hänsyn till utvecklingen inom teaterskoleundervisningen, att beakta de nordiska teaterpedagogernas behov av kontakter och fortbildning. Detta skedde 1971, 1972 och 1973 samtidigt som seminarierna för regissörer fortsatte. 1974 beslöts

beakta den teatertekniska personalens och skådespelarnas seminariebehov, 1975 arrangerades tre seminarier, av vilka ett för teknisk personal och två s k blandseminarier, där olika yrkeskategorier förenades kring ett gemensamt tema. Ett sådant blandseminarium var även det sista Vasaseminariet 1976. Under den tid Vasaseminariernas verksamhet pågått har en stark utveckling ägt rum inom teaterlivet i Norden, såväl vad struktur som innehåll beträffar och seminariedeltagarnas krav på fortbildningsmöjligheter både på nationellt och nordiskt plan. Vasakommittén har funnit att dess, på frivilligt extra arbete baserade, verksamhet inte kan växa i takt med seminariebehovet och har därför stött planeringen av en omstrukturerad och utvidgad nordisk fortbildning. 1976 avslutade Vasakommitten sin seminarieverksamhet och överläter nu, 1977, även sina uppgifter som rådgivande instans i fortbildningsfrågor på den nya arbetsgruppen, Nordiska teaterkommittén. För de erfarenheter och synpunkter som Vasakommitténs nuvarande och tidigare medlemmar samlat redovisas nedan.

2. Vasakommitténs medlemmar:

Danmark

Teateradministrator Jens Louis Petersen, 1963-1969
Skådespelare, regissör Holger Perfort, 1970-1977

Finland

Teaterchef, regissör Arvi Kivimaa, 1963-1969
Regissör Gerda Wrede, 1963-1964
Teaterchef Carl Öhman, 1964-1965
Teaterchef, regissör Vivica Bandler, 1966-1969
Teaterchef, regissör Jouko Turkka, 1970-1973
Rektor, teaterchef, regissör Kristin Olsoni (ordförande 1973-1977), 1970-1977
Regissör, skådespelare Eira Jauckens, 1973-1974
Regissör Heikki Mäkelä, 1974-1977

Island

Teaterchef Gudlaugur Rosinkrantz, 1963-1969
Teaterchef, regissör Sveinn Einarsson, 1969-1973
Regissör Stefan Baldursson, 1974-1977

Norge

Teaterchef Frits von der Lippe (ordförande), 1963-1973
Teaterchef, regissör Knut Thomassen, 1974-1977

Sverige

Teaterchef, regissör Gösta Folke, 1963-1969
Teaterchef Vivica Bandler, 1970-1973
Regissör Kåre Santesson, 1974-1975
Rektor, regissör Pierre Fränckel, 1976-1977

3. Vasa-seminarierna: plats, tid och tema

Vasa, Finland 1963

Föreläsningsseminarium för regissörer.

Ledare: Michel Saint-Denis

Lund, Sverige 1964

Föreläsningsseminarium för regissörer.

Ledare: Michel Saint-Denis, Peter Zadek

Odense, Danmark 1965

Seminarium om Brecht för regissörer.

Ledare: Sam Besekow

Oslo, Norge 1966

Arkitektur och scenografi för regissörer.

Huvudföreläsare: J. Svoboda

Reykjavik, Island 1967

Seminarium för regissörer.

Bland föreläsarna Dario Fo, Joan Littlewood

Helsingfors, Finland 1968

Seminarium för regissörer om Dokumentärteater.

Ledare: Ralf Långbacka

Bäckaskog, Sverige 1969

Seminarium för regissörer om teaterutbildning. Föreläsningar, diskussioner, demonstrationer.

Gentofte, Danmark 1970

Seminarium för regissörer: Barn- och ungdomsteater.

Diskussioner och demonstrationer.

Bl a Fick-teatern, Brian Way

Oslo, Norge 1971

Seminarium för regissörer: Barn- och ungdomsteater.

Diskussioner och demonstrationer.

Bl a Ilse Rodenberg, Staffan Westerberg, Banden

Helsingfors, Finland 1971

"Röst i rörelse", seminarium för teaterpedagoger.

Demonstrationer av scenskolorna.

Jens Christian Schmidt, huvudlärare

Kungälv, Sverige 1972

Seminarium för pedagoger. Demonstrationer, övningar, diskussioner. Bl a Hildegard Buchwald, Göteborgsskolan, Skara Skolscen

Esbo, Finland 1972

Seminarium för regissörer:

"Hur bredda – icke öka – teaterns publikunderlag".

Diskussionsseminarium på basen av förhandsundersökning av nordiska sociologer

Kungälv, Sverige 1973

Kombinerat seminarium för regissörer och pedagoger:

"Utbildning – en fråga om anställning eller inställning". Föreläsningar, diskussioner, demonstrationer.

Huvudlärare: Rudolf Penka

Bergen, Norge 1974

”Spela Brecht”, seminarium för skådespelare i samband med Berliner Ensembles gästspel vid Festspelen. Ledare: Ralf Långbacka och medlemmar av Berliner Ensemble

Aalborg, Danmark 1974

Seminarium för teaterteknisk personal: Teaterteknik 1974. Föreläsningar och demonstrationer. Ledare: Miklos Ölveczky

Stockholm, Sverige 1975

”Teaterteknik för uppsökande verksamhet”, framför allt för gruppernas och regionteatrarnas tekniska personal. Föreläsningar, demonstrationer. Föreläsare från Riksteatern och Dramatiska Institutet

Hanaholmen, Finland 1975

”Maktstrukturer och styrelseformer inom teatern och deras inflytande på det konstnärliga resultatet”. Diskussionsseminarium på basen av en nordisk arbetsgrupps förundersökningar. Gruppen bestod av Hans Fechtenburg: Danmark, Ritva Siikala, Finland, Halvard Bakke, Norge och George Fant, Sverige, den sistnämnde hade genom en nordisk intervju-resa samlat utgångsmaterialet. För alla kategorier av teaterarbetare.

Köpenhamn, Danmark

För alla kategorier av teaterarbetare men framför allt dem som handhar ekonomin: Teaterekonomi: ”Eko-

nomisk styrning och styrning av ekonomin”.

Ledare: Uno Eskång och Sven Gunnar Tillius

Holstebro, Danmark

”Musik i dramatik”, seminarium för dramatiker, skådespelare, kompositörer, regissörer, pedagoger och musiker.

Förberett och lett av arbetsgruppen Jørgen Plætner, Danmark, Kaj Chydenius och Henrik Otto Donner, Finland och Göran O. Eriksson, Sverige.

4. Vasaseminariernas uppbyggnad och resultat

Vasaseminariernas utveckling är grovt taget denna: från att ha varit rena föreläsningsseminarier för en begränsad yrkesgrupp har de blivit praktiska arbetsseminarier med tonvikt på grupparbete och bred yrkesrepresentation. Denna utveckling återspeglar både teaterns i tiden och seminaristernas önskemål. Den ”seminarium som seminarium” -tradition för vilken nedan skall redovisas, har i hög grad garanterat att seminariedeltagarnas synpunkter beaktats vid utformningen av seminarierna, även om dessa av praktiska skäl planerats och strukturerats av nationella arbetsgrupper i samråd med Vasakommittén. Kommittemedlemmen från det land där seminariet skall äga rum har samlat en mindre grupp specialister på seminarietemat omkring sig och ansvarat för seminariets uppläggning och praktiska arrangemang, givetvis un-

der regelbunden konsultation av Vasakommittén och med hjälp av dess övriga medlemmar. Föreläsare, inledare och demonstrationsgrupper har beställts, föreställningar har bokats och dagsprogram inrutats. Men denna på förhand fastslagna del av seminariet har bara utgjort grunden; i utvecklingen och resultatet har bestått av seminaristernas arbete och i vissa resolutioner. En del av de resolutioner som avfattats av Vasaseminarierna har haft en klar betydelse som stöd och påtryckningsmöjlighet i de enskilda länderna, framför allt när det gäller barnteater, s k fria grupper, scenskolepedagogik och teaterns inre och yttre demokrati. Ideerna och lösningarna föds naturligtvis inte på seminarier utan i de enskilda länderna, inom de enskilda teaternas, men seminariernas arbete, kontakter och resolutioner kan stöda viktiga förnyelsesträvanden. Det är därför Vasakommitténs övertygelse att nordiska fortbildningsseminarier inte endast tjänar ökande av yrkeskunskaper utan också teaterns utveckling som samhällsfunktion.

Resolutionerna bifogas testamentet.

5. Seminarium om seminarium – funktion och resultat

Från början etablerades en seminarieavslutning i form av "seminarium om seminarium" vilket inneburit att seminaristerna framfört kritik över seminariet och kommit med förslag och önskemål beträffande kommande seminarier.

Till alla delar har dessa önskemål inte kunnat beaktas eftersom seminarietemat har växlat, men så långt möjligt har kommittén önskat tillvarata de värdefulla synpunkter som kommit från fältet. Eftersom seminarierna funnits till för att fylla behov bland teaterarbetarna och inte för att styra dem, har seminarium om seminarium varit en grund för Vasakommitténs arbete. Utbildningsseminariet i Bäcksjö var ett resultat av diskussionerna om Dokumentärteater i Helsingfors. Barnteater temat upprepades på begäran, seminariet om publikbreddning var resultatet av flera seminariers önskemål och Hanaholmen-seminariet om Maktstrukturer formulerades två år tidigare av seminaristerna i Kungälv. De flesta seminarier har uttalat en önskan om en fortsättning på just deras seminarietema, en önskan som med hänsyn till andra grupper och behov bara sällan gått att uppfylla.

Praktiska önskemål som framkommit är:

- den bästa tidpunkten för seminarier är början av juni månad
- förhandsmaterialet måste vara distribuerat i tid och textmaterial som används på seminarierna översatt till respektive språk
- programmet måste lämna tid för vila, samvaro och spontana diskussioner

- så mycket grupparbete som möjligt, för kontaktens och resultatets skull
- gemensam inkvartering på seminarieplatsen eller i omedelbar närhet av den är viktigt (seminarierna pågår i allmänhet dygnet runt)
- informationen i de olika länderna om seminarierna måste komma i god tid, vara uttömmande och ha bred spridning
- de ansvariga för seminariet bör finnas tillstädes under hela tiden och gärna delta i seminariearbetet
- förutsättningen för ett lyckat seminarium är att alla deltagare är med från början till slut och aktivt medverkande.

”Seminarium om seminarium”-referat bifogas.

6. *Vasakommittén och den kommande fortbildningen*

Inför nyordningen av det nordiska teaterfortbildningsarbetet har Vasakommittén upprepade gånger, utgående från sina erfarenheter, gett sin syn på detta arbete. Den sammanfattas här:

- 1) Den nationella grundutbildningen och fortbildningen upplever idag en viktig utveckling i de

nordiska länderna, samtidigt som den på sina håll har stora ekonomiska och organisatoriska hinder att övervinna. Det är utomordentligt viktigt att den nordiska fortbildningen betraktas som ett komplement till den nationella och under inga omständigheter kan användas som en broms för denna. Erfarenheten visar att behovet av fortbildning på nordiskt plan är odiskutabelt, men också att kontakten mellan den Nordiska teaterkommittén och det nationella grund- och fortbildningsarbetet samt institutioner och organisationer som är relevanta i sammanhanget måste vara stark och kontinuerlig.

- 2) Den Nordiska teaterkommittén bör ständigt ha en bred yrkesrepresentation och dess medlemmar väljas av de nationella unionerna som representerar fackfolket.
- 3) Den Nordiska teaterkommittén måste få i sin tjänst en heltidsanställd kompetent teaterarbetare med omfattande erfarenhet av praktiskt teaterarbete och utbildningsfrågor och med möjlighet att kontinuerligt informera sig om nordiskt teaterliv.
- 4) Stipendieordningen för seminariedeltagare måste lösas internordiskt och likvärdigt.
- 5) Finska och isländska seminariedeltagares behov av tolkning måste tillgodoses.

- 6) Bred rekrytering av seminariedeltagare, demokratisk styrning av seminarierna och maximalt inflytande från fältet måste säkras.
- 7) Den flexibilitet som möjliggör tillvaratagande av aktuella initiativ, händelser och personer måste säkras.
- 8) Nya teatrar och teaterformer kämpar ofta i de enskilda länderna med ekonomiska och andra svårigheter. Det nordiska fortbildningsarbetet bör därför speciellt tillmötesgå behov hos teaterarbetare som – inom eller utom institutionerna – genom konstnärlig slagkraft och breddat publikunderlag vill öka teaterns inflytande i samhället.

Vasakommittén 3 maj 1977

Silamiut, Grönland. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988.

Mammutteatret, Köpenhamn:

Avfall, stad och död av Fassbinder. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988. Foto: Freddy Tornberg.

IV: Publikationer

Nordisk teater

För att sprida information i den övriga världen om teater i Norden, beslöts i mitten av 60-talet att ge ut en "katalog" med uppgifter om alla teatrar, deras struktur och aktiviteter inom de olika nordiska länderna.

Varje lands union åtog sig att samla material gällande säsongerna 1967–68 och 1968–69 och skicka till sekretariatet i Stockholm. Richard Du Rietz, som då var unionens generalsekreterare, åtog sig själva utgivningen. Boken skulle vara klar till unionens kongress i Stockholm i september 1969.

Dagen före kongressens öppnande samlades styrelsen bland annat för att granska unionens första publikation, det blev ett ytterst pinsamt möte. Som omslagsbild hade någon, troligen tryckeriet, valt ett utmärkt foto av en svensk skådespelare i huvudrollen i Gogols *En vansinnigs dagbok*. Mannen läser tidningar med stora ryska bokstäver! Att skicka ut information om nordisk teater med en omslagsbild med rysk text var omöjligt hur uttrycksfull skådespelaren än var. Hela upplagan drogs in och förstör-

des omedelbart i tysthet. Mig veterligen finns endast ett exemplar kvar.

Omedelbart efter Stockholms-kongressen började styrelsen diskutera en ny informationsskrift på engelska. Jag hade då fått förtroende att vara generalsekreterare och fick i uppdrag att redigera denna nya utgåva, som låg färdig 1971. Den innehöll en artikel från varje land och gav verkligen ett stycke nordisk teaterhistoria, som också i dag äger giltighet.

Svend Kragh-Jacobsen, teater- och filmkritiker skrev om dansk teater. Finlands teater skildrade regissören och chefen för Helsingfors Stadsteater, Timo Tiusanen. Radiomannen och regissören Stefán Baldursson gav inblick i den isländska teatervärlden. Om Norges teater skrev författaren och kritikern Mentz Schulerud och om Sveriges, kulturjournalisten och nuvarande kulturambassadören i USA, Ingmar Björkstén. Bengt Segerstedt, intendent vid Sveriges Radios förlag hjälpte oss med omslag och layout.

Boken fick titeln *Theater in The Five Scandinavian Countries*.

Arvi Kivimaa, som tagit initiativ till denna skrift medan han ännu var ordförande skrev förordet där han bland annat säger: *This work can be neither a theatre history nor an encyclopedia of theatre; it is a bundle of observations and conclusions written by various writer-personalities. — The theatre is the sum of different endeavors in the five Scandinavian democracies where man is the measure of everything also in dramatic activities.*

Hans Ullberg, som blev Kivimaas efterträdare som unionens ordförande, skrev ett efterord, där han slutar med: *Om man kunde formulera hur det skandinaviska teatersamarbetet fungerar i dag och förhoppningsvis utvecklas i framtiden vore det korrekt att säga att tendensen visar på större och större gästspelsutbyte.*

Teaterord

Med tanke på det växande gästspelsutbudet planerades genast en teaterordbok framför allt med teaterteknisk vokabulär på de fem nordiska språken och engelska, försedd med förklarande teckningar. Niklas Brunius, dramaturg, utsågs till redaktör, Tyr Martin, chefsscenograf vid Norrköping-Linköpings Stadsteatrar, åtog sig att illustrera.

Tekniska experter från de fem länderna inbjöds till ett möte i Stockholm. Tillsammans valde de ut de ord och termer, som kunde vara behövliga vid gästspel med tonvikt på tekniska begrepp i allt 924

ord. Bengt Segerstedt ansvarade också nu för omslag och layout.

1975 var TEATERORD klar att distribueras och spreds snabbt i de fem länderna.

Med bidrag från Nordisk Kulturfond, Kulturfonden för Sverige och Finland, Svensk-Danska Kulturfonden samt UNESCO följde så en andra upplaga utökad med franska och tyska språken 1977. Den uppmärksammades på ITIs Världskongress i Stockholm 1977 av den internationella föreningen för scenografer och teatertekniker OISTT, som kom med en förfrågan om möjlighet att framställa ytterligare en version med flera språk. Nordiska Teaterunionens styrelse ställde sig positiv till projektet, jag åtog mig det redaktionella arbetet och samarbetet mellan NTU och OISTT resulterade i THEATRE WORDS 1980. Den innehöll endast ett nordiskt språk, nämligen svenska, för övrigt engelska, franska, spanska, italienska, tyska, ungerska, tjeckiska och ryska samt ett supplement på japanska. Ordens antal ökades till 1010, ordens nummer var annars de samma som i TEATERORD. Varje land svarade för sin översättning. Tryckningen gjordes i Stockholm och Riksteaterns förlag ENTRE åtog sig distributionen. När endast några exemplar av denna upplaga återstod överläts utgivningsrätten på ENTRE som gav ut en ny något reviderad upplaga av THEATRE WORDS. Den kom ut 1988 och är i det närmaste slutsåld.

Övrigt

Ett annat projekt kallat DRAMAT EN SPEGEL ledde till att två volymer med isländska och finska pjäser skrivna på 1900-talet översattes till svenska eller danska eller norska och trycktes år 1983. En redaktionsgrupp i respektive land svarade för urval och översättningar. Medel beviljades av Nordisk Kulturfond.

Karin Hox dåvarande ordförande i NTU talar i sitt förord om hur den nationella dramatiken både i Finland och på Island upplevt en blomstringstid under 1900-talet, men eftersom språken i dessa länder är svåra att förstå i övriga Norden har det varit angeläget att på detta sätt göra denna nya dramatik känd. *„Måtte antologin bli till glädje både för teaterfolk och övrig läsekrets i Norden samt bidra till att befärma förståelsen och samarbetet mellan de nordiska länderna,* slutar hon sin anmälan av de två volymerna.

1989 publicerade NTU inför ITIs Världskongress i Helsingfors en informationsbroschyr på engelska och franska om NTU och om det nordiska samarbetet på teaterområdet.

Svensk Teaterunion publicerar sedan 1989/90 i samarbete med Nordisk Teaterunion en NORDISK TEATERKATALOG. Katalogen innehåller en förteckning över teatrar, teater-skolor, teater- och dansgrupper, teaterorganisationer m m i de fem nordiska länderna samt en särskild förteckning över samnordiska teaterorganisationer. Den trycks årligen i 2 000 ex och distribueras i hela Norden. Katalogen produceras på Svensk Teaterunions kansli i

Stockholm och tryckningen finansieras av ”Teater och Dans i Norden”.

Vidare har NTU initierat att de nationella unionerna ställt samman information om nya nationella pjäser, som spelades i landet under det senaste året. En sammanställning av information och recensioner kring nya nordiska pjäser har således distribuerats till varje union, för vidare befordran till teatrarnas dramaturgiat m fl.

V: Bilaga

NTUs ordföranden och sekreterare 1937 – 1992

1946 – 1961	Axel Otto Normann, ordförande	Norge
	Kåre Bing, sekreterare	Norge
1959 – 1961	Mentz Schulerud, sekreterare	Norge
1961 – 1963	Karl Ragnar Gierow, ordförande	Sverige
1961 – 1969	Richard Du Rietz, gen sekr	Sverige
1963 – 1969	Arvi Kivimaa, ordförande	Finland
1969 – 1976	Hans Ullberg, ordförande	Sverige
1969 – 1976	Ingrid Luterkort, gen sekr	Sverige
1976 – 1982	Bjørn Lense-Møller, ordförande	Danmark
1976 – 1977	Lise Haxthausen, sekreterare	Danmark
1977 – 1982	Connie Wiberg, sekreterare	Danmark
1982 – 1984	Karin Hox, ordförande	Norge
1982 – 1984	Kirsten Broch, sekreterare	Norge
1984 – 1986	Palle Jul Jørgensen, ordförande	Danmark
1986 – 1988	Ralf Långbacka, ordförande	Finland
1986 – 1988	Riitta Seppälä, sekreterare	Finland
1988 – 1990	Vivica Bandler, ordförande	Sverige
1988 – 1990	Ann Mari Engel, sekreterare	Sverige
1990 – 1992	Sigrún Valbergdóttir, ordförande	Island
1990 – 1992	Kolbrún Halldórsdóttir, sekreterare	Island

Kongresser och Teatermöten

1937	18 – 22 maj i Stockholm
1946	18 – 23 augusti i Oslo
1948	23 – 28 maj i Köpenhamn
1950	3 – 9 juni i Helsingfors
1953	31 maj – 4 juni i Stockholm
1956	3 – 8 juni i Reykjavik
1960	7 – 10 juni i Bergen
1963	26 – 28 september i Köpenhamn
1966	25 – 29 september i Åbo
1969	4 – 6 oktober i Stockholm
1972	12 – 15 juni i Reykjavik
1974	21 – 26 maj i Ålborg
1976	27 – 29 maj i Oslo
1978	24 – 28 maj i Vasa
1980	31 maj – 2 juni i Stenungsund
1982	3 – 6 juni i Reykjavik
1984	31 maj – 7 juni i Oslo
1986	2 – 6 juni i Krogerup
1988	21 – 29 maj i Helsingfors o Esbo
1990	23 – 27 maj i Stockholm o Hässelby
1992	4 – 9 juni i Reykjavik

till 1963 då man börjar göra en ny redigering som antogs i Köpenhamn samma år. Denna stadga fastslår att kongressen skall äga rum vart tredje år och att rådet sammanträder varje år. 1972 föreslog dåvarande ordförande Hans Ullberg att kongressen skulle äga rum vartannat år eftersom rådets årliga möten hade slopats sedan några år tillbaka. 1974 antogs nya stadgar på kongressen i Ålborg då ordet ”kongress” ersattes av ”teatermöte”. 1986 var det åter tid för stadgeändring, som ännu 1992 är gällande. För bestridande av sekretariatets utgifter betalade varje land enligt de första stadgarna 800 kronor utom Island vars avgift sattes till 400 kronor. 1992 är medlemsavgiften för 4 länder ca 27000 kronor och Island betalar ca 7000 kronor.

Stadgar

Det finns inte några protokoll från början av 50-talet och därför är det omöjligt att veta när de första stadgarna antogs, särskilt som det papper där de skrivits ner är odaterat. Tydligt är att de gällt fram

Ann Mari Engel

Ann Mari Engel, f 1947, fil.dr i teatervetenskap,
generalsekreterare på Svensk Teaterunion – Svenska ITI
Ansvarig för Svenska Teaterbiennalen,
red för News from Swedish Theatre

Publikationer:

Teater i folkets park 1905 – 1980

Skådebanan – Teater åt folket? 1987

Scenens barn, Teater i Sverige (antologi) 1994

Ledamot av Stockholm kommunfullmäktige

Det nordiska teatersamarbetet fortsätter...

Åren 1992 – 2008

av

Ann Mari Engel

Beaiwas Sámi Teáhter: *Dearuvuodat*. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988.

... och förnyas ständigt

Det nordiska samarbetet på teaterområdet har pågått sedan den allra första nordiska teaterkongressen hölls 1937 och man sedan bildade den nordiska teaterunionen. Denna första period finns skildrad i den historik som skrevs av Ingrid Luterkort och producerades av Svensk Teaterunion år 1992.

Den nordiska unionen och det täta nordiska samarbetet har alltså bestått, trots stora förändringar i omvärlden och både organisatoriska och finansiella problem.

Under dessa år har arbetet koncentrerats kring de nordiska teatermötena, som man har lyckats arrangera med stöd från olika håll. Teatermöten har ofta utvecklat till festivaler med flera nordiska gästspel.

NTU har också inrättat ett nordiskt dramatikerpris som delas ut på teatermötena sedan 1992.

Det har blivit ett utökat samarbete med de självstyrande områdena Färöarna och Grönland som formellt kom med i unionen från 1996.

Mellan teatermötena har de nordiska frågorna behandlats i samband med styrelsemötena. På varje möte har presenterats en rapport från varje land, med redogörelse för aktuella kulturpolitiska och

konstnärliga frågor inom scenkonsten.

Nordisk Teaterunions stadgar har förändrats och förenklats flera gånger.

De senaste stadgarna som antogs i Köpenhamn 2006 innebär att det inte längre finns en medlemsavgift utan att varje medlemsland svarar för sina egna kostnader. Stadgarna är föreslagna att åter förändras under teaterdagarna i Tammerfors.

NTU är dock alltjämt en samnordisk organisation för samarbete mellan teaterunionerna eller motsvarande nätverk (vilket är aktuellt i Norge).

Denna period har också präglats av samarbetet med Nordiska Teaterkommittén, omdöpt till Teater och Dans i Norden, senare Nordscen. Den inrättades 1977 av Nordiska Ministerrådet genom en sammanslagning av den tidigare nordiska gästspelskommittén och den s.k. Vasakommittén, som startats av den Nordiska Teaterunionen 1963 och var en mycket uppskattad organisatör av fort- och vidareutbildningskurser. Samarbetet med kommittén har varierat i intensitet men man har vid flera tillfällen erhållit bidrag till gästspel under teaterdagarna och gjort flera samarrangemang. Nordscen lades ner

under 2007 och ersattes av den för alla konstarter gemensamma organisationen Kulturkontakt Nord.

NTU har haft ett gemensamt projekt med publiceringen av Nordisk teaterkatalog, som producerats av Svensk Teaterunion och utkom för första gången ut 1989/90, med bidrag från Teater och Dans i Norden. Den sista upplagan utkom ut 2001 och har sedan ersatts av en sökbar katalog på internet.

NTU startade en hemsida på nätet inför de nordiska teaterdagarna i Köpenhamn 2006. Under 2008 har hemsidan www.nordiskteaterunion.org förnyats och uppdaterats.

NORDISKA TEATERMÖTEN 1992–2008

Reykjavik 1992

På de nordiska teaterdagarna i Reykjavik den 4–9 juni 1992 samlades föreställningar, seminarier och diskussioner kring temat *Vad kan förnya teatern?*

Fem nordiska gästspel arrangerades i samarbete med Festspelen i Reykjavik och tillsammans med Teater och Dans i Norden hölls en workshop för unga skådespelare. Det nordiska dramatikerpriset utdelades för första gången.

Mötet antog en resolution till Nordiska Ministerrådet, där man uppmanade till en förstärkning av det nordiska samarbetet, då man menade att ”de stora förändringarna i Europa bör mötas med en förstärkning av vår nordiska identitet och egenart”.

Oslo 1994

Nordiska Teaterdagar i Oslo 30 maj – 5 juni. På temat *Vem regisserar verkligheten? Scenkonst i en massmedietid* i anslutning till en regionteaterfestival med nordiska inslag. Seminarierna handlade om sponsring, marknadsföring samt barn- och ungdomsteater. I festivalen ingick också en föreställning från Burkina Faso.

Köpenhamn 1996

Den 12–16 juni arrangerades ett nordiskt teatermöte och en nordisk teaterfestival i Köpenhamn, som var Europas kulturhuvudstad 1996. Programmet innehöll gästspel från alla de nordiska länderna samt Färöarna och Grönland, presentationer med läsningar av nominerade pjäser till dramatikerpriset, möten för olika yrkesgrupper samt flera seminarier, bl a kring teater- och dansforskning.

Tammerfors 1998

Den 11–16 augusti arrangerades det nordiska teatermötet i Tammerfors, tillsammans med Tammerfors teatersommar. Teman för de samnordiska seminarierna var bl. a *Dramatik i Norden*, *Strategier för överlevnad* samt *Have play – Will travel* om internationell lansering av nordisk dramatik. I pro-

grammet ingick också kurser som *Mästarkurser i Improvisation* samt en kurs för nordiska teater- och danskritiker.

I teatersommaren deltog flera nordiska gästspel.

Malmö 2000

Det nordiska teatermötet i Malmö den 4–7 augusti fick temat *Musiken i teatern eller teatern i musiken* och innehöll estraddiskussioner, samtal och arbetsdemonstrationer. Deltagarna reste också till Köpenhamn över den nybyggda bron för att se föreställningar. Under en extra dag hölls två stora kulturpolitiska seminarier: *Kulturpolitik och regionalpolitik*, med deltagande av bl a den svenska kulturministern och Finlands f d kulturminister samt *Visioner för kulturpolitiken i Öresundsregionen*. Mötet innehöll flera gästspel, bl a från Norge med den vinnande pjäsen av Jon Fosse.

Färöarna 2002

För första gången hölls 2002 ett nordiskt teatermöte på Färöarna den 7–11 augusti med temat *Den eviga begynnelsens ansikte* (citrat från en färöisk dikt). I samband med mötet hölls en teaterfestival med nordiska gästspel. Teater och dans i Norden arrangerade berättarseminarier. Teatermötet arrangerades

av Teater Grima/Den färöiska teaterunionen och fick en kulturpolitisk betydelse för utvecklingen av stödet till teatern på Färöarna.

Oslo 2004

Den 9–12 juni arrangerades något nerbantade teaterdagar i Oslo, i anslutning till Norsk dramatikkfestival. Seminarierna handlade om den nya nordiska dramatiken på nordiska scenen, om dramatiseringar, om kvinnor i mansroller och om nya arenor för dramatiken. På representantskapsmötet diskuterades livligt, då de norska delegaterna önskade ett lösare nätverk. Styrelsen fick i uppdrag att återkomma med förslag till nya stadgar.

Köpenhamn 2006

Udsyn & Fremsyn kallades de nordiska teaterdagarna i Köpenhamn som också blev *Copenhagen Theatre Days* den 30 juli – 4 augusti. Programmet innehöll föreställningar, utställningar och ett par nordiska seminarier, bl a om kvinnobilden i den nya nordiska dramatiken och *Politisk teater eller politikernas teater?* Mötet avslutades med gemensamt besök på *Ur-Hamlet* i regi av Eugenio Barba på Kronborgs slott.

Tammerfors 2008

Sommarens teatermöte i Tammerfors den 5–10 augusti är det 29:e nordiska teatermötet i ordningen. Det samarrangeras med Tammerfors teatersommar och med Nordiska Ministerrådets Drama Forum. Seminarieprogrammet innehåller både diskussioner kring det nordiska samarbetet och den nordiska identiteten och specifika seminarier kring frågor som genus på scenen och den nya kritiken. Inom det dramatiska forumet ägnas flera seminarier och debatter åt den nordiska dramatiken, spridningen inom Norden och till andra länder. Kandidaterna till det nordiska dramatikerpriset presenteras genom läsningar. Internationella utblickar ges genom ett seminarium om nordiskt-afrikanskt samarbete och presentationer av samtida dramatik i Ryssland, Baltikum och USA. Under detta teatermöte uppmärksammas också att det nordiska teatersamarbetet har fungerat i drygt 70 år.

NTU:s Ordföranden och sekreterare 1992 – 2008

1992–1994	NORGE Jan Føyner, ordf Inger Line Nyborg, sekr
1995–1996	DANMARK Heino Byrgesen, ordf Kerstin Andersson, sekr

1997–1998	FINLAND Raija-Sinikka Rantala, ordf Riitta Seppälä, sekr
1999–2000	SVERIGE Lars Edström, ordf Ann Mari Engel, sekr
2001–2002	ISLAND Gio Pedersen, ordf Sigrún Valbergdóttir
2003–2004	NORGE Bernhard Ramstad, ordf Ida Lou Larsen
2005–2006	DANMARK Heino Byrgesen, ordf Jan Grube Christensen, sekr
2006–2008	FINLAND Raija-Sinikka Rantala, ordf Riitta Seppälä, sekr

Hedersmedlemmen

På teatermötet 2008 utnämndes fyra hedersmedlemmen: Sveinn Einarsson från Island, Mats Johansson och Ingrid Luterkort från Sverige och Ralf Långbacka från Finland.

DET NORDISKA DRAMATIKERPRISET

Det nordiska dramatikerpriset har utdelats vartannat år sedan 1992, i avsikt att öka kännedomen om den nordiska dramatiken mellan länderna. NTU har vid ett flertal tillfällen uppvaktat Nordiska rådet för att permanenta detta pris och öka prissumman, men då det hittills har varit utan framgång så har de nordiska unionerna påtagit sig att svara för priset och stå för prissumman på 50 000 Dkr.

De nationella centra har kallat in var sin tävlingsjury, som valt landets bidrag bland de inhemska pjäser som haft urpremiär under de senaste två åren. De isländska och finska pjäserna har översatts till skandinaviska språk eller engelska. NTU:s styrelse har utsett vinnaren bland de nationella förslagen.

Nordiska Dramatikerpriset har utdelats i samband med de nordiska teatermötena då också prisetagarna och pjäserna har presenterats på olika sätt.

Dramatikerpriset har 1992–2006 gått till följande dramatiker och pjäser:

1992

Hrafnhildur Hagalin, Island:

Jag är mestaren

1994

Svend Holm, Danmark:

Schumans natt

1996

Paavo Haavikko, Finland:

Anastasia ja minä (Anastasia och jag)

1998

Lars Norén, Sverige:

Kliniken

2000

Jon Fosse, Norge:

Ein sommars dag

2002

Jóanes Nielsen, Färöarna:

Hedder noget land Week-end?

2004

Astrid Saalbach, Danmark:

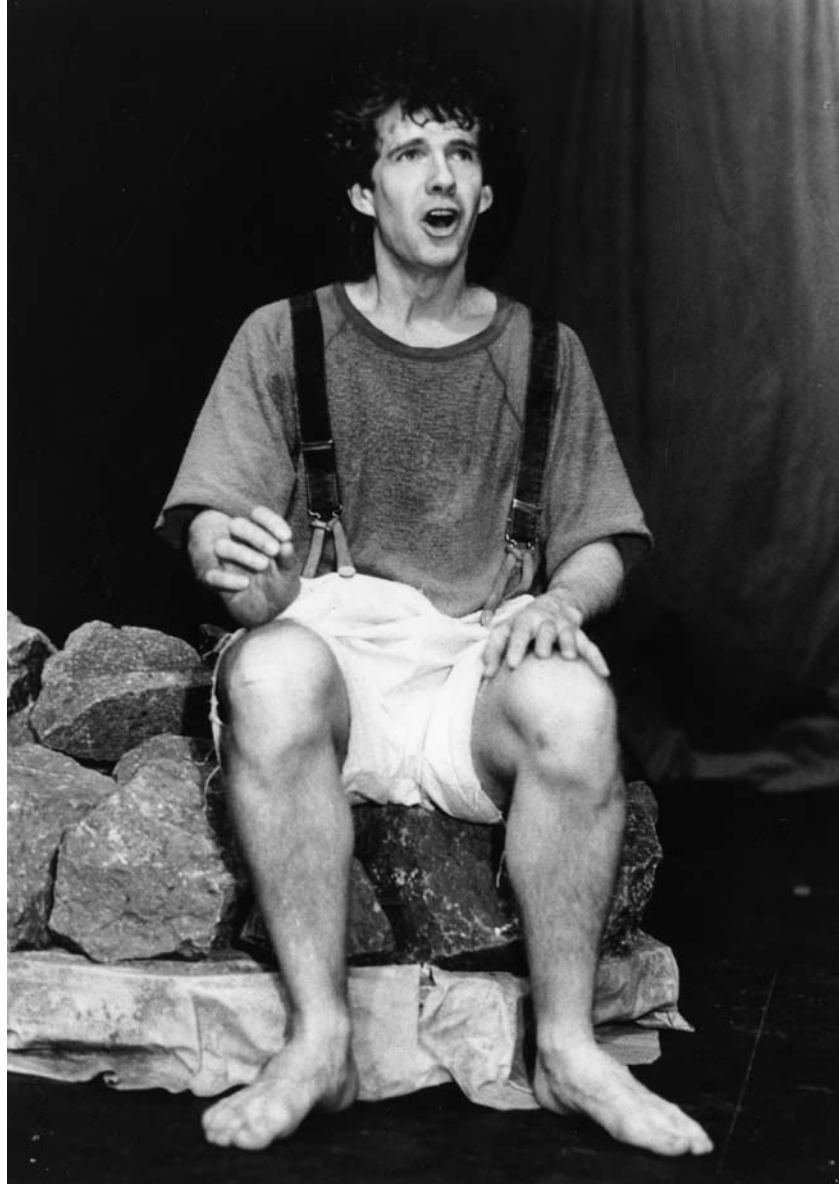
Verdens ende

2006

Kari Hotakainen, Finland:

Punahukka (Tro sig tro)

Vid två tillfällen, 1998 och 2000 har samtliga nominerade pjäser publicerats i en gemensam volym under namnet *Nordiske skuespiel*, med stöd av förlaget Drama i Köpenhamn.

Sjónleikarhúsið Färoarna: *Stjernebarnet*. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988.

Leikfelag Reykjavíkur, Reykjavík: *En dag av hopp*. Nordiska teaterdagar, Helsingfors 1988.

Diskussionerna på de nordiska teatermötena och styrelsemötena har alltid utgått ifrån det aktuella läget för scenkonsten i våra länder. Det har på olika sätt handlat om ”strategier för överlevnad” som var namnet på ett seminarium på det förra teatermötet i Tammerfors 1998, för 10 år sedan.

Det har varit av stort värde att kunna jämföra förhållandena i de nordiska länderna, som ju har haft ett omfattande samarbete och utbyte inom scenkonsten.

I de nordiska länderna har konsten och politiken utvecklats åt olika håll under olika perioder

men har ändå tätt följts åt under alla de 70 åren.

De två grundtankarna för samarbetet inom Nordisk Teaterunion sammanfattades i ett minnes-tal av Karl Ragnar Gierow 1962 över Axel Otto Nor-mann, som skapade den Nordiska Teaterunionen:

...den ena var en livlig övertygelse om teaterns centrala ställning och avgörande vikt i samhället, den andra att Norden som enhet var av avgörande vikt i Europa.

ISBN 978-951-96824-6-4